

Klimaatbeleidsplan 2010-2020

“SAMEN DE SCHOULDERS ERONDER”

GEMEENTE WESTSTELLINGWERF

ZWOLLE, 5 JANUARI 2010
MILCURA OVERHEIDSADVISING B.V.
RAPPORT NR. WESTSTE001BR/WH/JD/001

Inhoudsopgave

1	<u>Inleiding</u>	5
1.1	Voorgeschiedenis	5
1.2	Status van het klimaatbeleidsplan	5
1.3	Achtergrond klimaatproblematiek	6
2	<u>Klimaatbeleid</u>	7
2.1	Landelijk klimaatbeleid	7
2.2	Klimaatbeleid Noord Nederland	7
2.3	Ambities klimaatbeleid Weststellingwerf	8
2.4	Samenwerking	9
2.5	klimaatcoördinator	9
3	<u>Bestaande woningbouw</u>	10
3.1	Achtergrond en stand van zaken	10
3.2	Mogelijke klimaatmaatregelen bestaande bouw	10
3.2.1	Huurwoningen	10
3.2.2	Koopwoningen	11
3.2.3	Doorlichting renovatieprojecten op duurzaamheid - GPR	12
3.3	Actiepunten	12
4	<u>Nieuwbouw van woningen</u>	13
4.1	Achtergrond en stand van zaken	13
4.2	Mogelijke klimaatmaatregelen nieuwbouwwoningen	13
4.2.1	Verlagen EPC	13
4.2.2	Controle EPC	13
4.2.3	Realisatie ecologische woningen	14
4.2.4	Duurzaamheid van nieuwe bouwprojecten	14
4.3	Actiepunten	14
5	<u>Utiliteitsbouw</u>	16
5.1	Achtergrond en stand van zaken	16
5.2	Mogelijke klimaatmaatregelen utiliteitsbouw	16

5.2.1	Nieuwbouw: verlagen EPC en toepassen duurzaamheidstoets	16
5.2.2	Bestaande bouw: Energielabel EPA-U	16
5.2.3	Openbare en gemeentelijke gebouwen	17
5.3	Actiepunten	17
6	<u>Klimaatneutrale gemeentelijke organisatie</u>	18
6.1	Achtergrond en stand van zaken	18
6.2	Mogelijke klimaatmaatregelen gemeentelijke organisatie	18
6.2.1	Duurzaam inkopen	18
6.2.2	Duurzaamheidsparagraaf gemeentelijke besluitvorming	18
6.2.3	Duurzame bedrijfsvoering	18
6.3	Actiepunten	19
7	<u>Bedrijven en energiebesparing</u>	20
7.1	Achtergrond en stand van zaken	20
7.2	Mogelijke klimaatmaatregelen bedrijven	20
7.2.1	Bestaande bouw: Energielabel EPA-U	20
7.2.2	Toepassen duurzaamheidstoets bij nieuwe bedrijfsvestigingen	20
7.2.3	Energievisie bij bedrijfsterreinen	20
7.2.4	Platform Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	21
7.3	Actiepunten	21
8	<u>Duurzame energie</u>	22
8.1	Achtergrond en stand van zaken	22
8.2	Mogelijkheden duurzame energie	22
8.2.1	Windenergie	22
8.2.2	Zonne-energie	23
8.2.3	Biomassa - verbranding	23
8.2.4	Biomassa - vergisting	23
8.2.5	Warmtepompen	24
8.2.6	Geothermie	24
8.2.7	Waterstof	24
8.3	Actiepunten	25
9	<u>Mobiliteit</u>	26
9.1	Achtergrond en stand van zaken	26
9.2	Mogelijkheden mobiliteit	26
9.2.1	Eigen wagenpark	26
9.2.2	Schone brandstof	26

9.2.3 Fiets en OV	26
9.2.4 Deelauto's	27
9.3 Actiepunten	27
10 Openbare straatverlichting	28
10.1 Achtergrond en stand van zaken	28
10.2 Mogelijkheden openbare verlichting	28
10.2.1 Energiezuinige armaturen	28
10.3 Actiepunten	28
11 Communicatie en voorlichting	29
11.1 Achtergrond en stand van zaken	29
11.2 Mogelijkheden communicatie en voorlichting	29
11.2.1 Website	29
11.2.2 Educatie op scholen	29
11.2.3 Landelijke acties	29
11.3 Actiepunten	30
12 Financiën	31
12.1 Achtergrond en stand van zaken	31
12.2 inzet klimaatbeleid 2010	31
12.2.1 Klimaatcoördinator	31
12.2.2 Actiepunten te starten in 2010	32
12.2.3 Actiepunten op te pakken door de klimaatcoördinator in 2010	32
12.2.4 Actiepunten op te pakken door de afdelingen in 2010	32
12.3 financiële consequenties 2010	33

1 Inleiding

1.1 VOORGESCHIEDENIS

In 2009 heeft het klimaat- en duurzaamheidsbeleid van de gemeente Weststellingwerf geleidelijk vorm gekregen. De zoektocht was moeizaam vanwege de beperkt beschikbare financiële middelen van de gemeente en de uiteenlopende wensen in college en raad over de ambities en richtingen van het duurzaamheidsbeleid. Aan het Programma Duurzaam Weststellingwerf werd in juni 2009 door de raad het actieplan van de vereniging klimaatverbond Nederland toegevoegd. Milcura Overheidsadvisering is gevraagd om de Matrix Weststellingwerfse Uitwerking en andere stukken samen te voegen tot een integraal Klimaatbeleidsplan 2010 - 2020. De ambitie is om hiermee in de top tien van Friese gemeenten terecht te komen.

1.2 STATUS VAN HET KLIMAATBELEIDSPLAN

De status van dit klimaatbeleidsplan is een beleidsplan op hoofdlijnen. Het formuleert doelstellingen en ambities, die de komende 10 jaar nader moeten worden ingevuld. Op basis van eerder verschenen nota's en de uitwerkingsmatrix wordt in de Actiepunten een indicatie gegeven van de activiteiten die per thema gekozen kunnen worden. De feitelijke keuze en verdere uitwerking hiervan moet ieder jaar gemaakt worden in de kadernota. Hierin wordt de financiële ruimte voor extra activiteiten in het volgend jaar vastgelegd. De eerste jaren zal vooral pragmatisch gekozen worden uit het laaghangend fruit dat in samenwerking met alle partijen in Weststellingwerf (woningcorporaties, bedrijven en maatschappelijke organisaties) kan worden geplukt. Met het stijgen van de energieprijzen zal de urgentie van het toepassen van energiemaatregelen toenemen. De terugverdientijden van investeringen zullen tegelijk dalen.

De rijksmiddelen voor de algemene ondersteuning van het gemeentelijk klimaatbeleid zijn voor de huidige regeringsperiode uitgeput. Verwacht wordt dat de volgende regering na 2011 opnieuw financiële ondersteuning zal bieden aan gemeenten. Ook van de provincie Friesland zijn initiatieven te verwachten. De komende jaren zal alleen voor specifieke projecten subsidie verkregen kunnen worden. Veelal zal het dan gaan om cofinanciering. De gemeente zelf zal ook de nodige middelen moeten vrijmaken.

De voortgang van het klimaatbeleid zal jaarlijks worden geëvalueerd in de format van de Matrix Weststellingswerfse Uitwerking.

1.3 ACHTERGROND KLIMAATPROBLEMATIEK

Veranderingen in het klimaat: De alarmfase is aangebroken

De klimaatverandering die momenteel plaats vindt, is niet alleen te meten, maar kan ook door iedereen worden gezien en gevoeld. In de afgelopen eeuw is de gemiddelde temperatuur op aarde 0,6 °c gestegen en is de zeespiegel met 10 – 20 cm gestegen. Het smelten van de polen en het landijs is jaarlijks zichtbaar en gaat de laatste jaren zelfs sneller dan voorspeld.

Neerslaghoeveelheden stijgen in gematigde streken en dalen in de woestijngebieden; het aantal orkanen neemt in aantal en kracht toe.

Het leidt nauwelijks nog twijfel dat de mens de voornaamste veroorzaker is van de klimaatverandering. De jaarlijks toenemende uitstoot van CO₂ door het verbranden van fossiele brandstoffen en de uitstoot van methaan door veeteelt en natte rijstbouw verstoort de natuurlijke CO₂-balans. De totale CO₂ en broeikasgassen hadden in 1800 een waarde van 280 ppm *) en zijn in 2006 gestegen tot 430 ppm. Volgens het Planbureau voor de Leefomgeving (voorheen Milieuplanbureau) leidt 450 ppm tot 2 °c stijging van de gemiddelde temperatuur. Bij 550 ppm kan dat 3 °c worden. Het beleid van Nederland en de Europese Unie is om maximaal 2 °c stijging te accepteren. Bij grotere stijgingen ontstaan ernstige en onvoorspelbare effecten. Dit heeft te maken met terugkoppelingsmechanismen. Versterkende effecten zijn methaanuitstoot door de smeltende permafrost in de toendra's en een vermindering van de reflectie van zonlicht door smeltend ijs. Het risico bestaat dat een zelfversterkend effect ontstaat, dat niet meer is terug te draaien. Hoe hoger de temperatuur, hoe harder het ijs smelt en de zeespiegel stijgt. De laag gelegen eilanden in de oceanen en de koraalriffen zullen verdwijnen, veel derde wereldlanden zullen onderlopen. Nederland kan haar dijken versterken, maar in andere landen zijn helemaal geen dijken of natuurlijke hoogten. Instituten van de Verenigde Naties als het Intergovernmental Panel on Climate Change en het International Energy Agency roepen op tot wereldwijd handelen om te voorkomen dat de temperatuur aan het eind van deze eeuw met 6 °c of meer zal stijgen.

*) ppm = parts (deeltjes) CO₂ per miljoen moleculen lucht

2 Klimaatbeleid

2.1 LANDELIJK KLIMAATBELEID

Het kabinet heeft in het programma Schoon en Zuinig (2007) de klimaatdoelstellingen vastgelegd op 30% reductie van broeikasgassen in 2020 ten opzichte van 1990, 20 % energiebesparing in 10 jaar en 20% duurzame energie in 2020. De gemeenten hebben deze doelen overgenomen in het klimaatakkoord VNG-VROM 2007. De woningbouwverenigingen en de bouwbedrijven hebben een vergelijkbaar convenant getekend.

2.2 KLIMAATBELEID NOORD NEDERLAND

De gemeente Weststellingwerf heeft in 2009 het Energie Akkoord Noord Nederland getekend. Hierin is afgesproken dat provincies en gemeenten de kabinetsdoelstellingen voor klimaat en energie helpen realiseren en om energie-innovatieve activiteiten te versterken. Gemeenten zullen zich inzetten voor optimale inzet van gemeentelijke deskundigheid voor activiteiten die voortvloeien uit het Energie akkoord. Als uitgangspunt wordt een hogere energie-ambitie gehanteerd dan het wettelijk minimum in de nieuwbouwsector. Een stimuleringsbeleid zal worden ontwikkeld voor energiebesparing in de bestaande bouw. Actief zal worden deelgenomen aan de bestuurlijke en ambtelijke werkverbanden die noodzakelijk zijn voor een effectieve uitvoering van het Energie akkoord.

De doelstellingen van de Vereniging Klimaatverbond Nederland worden als leidraad voor het klimaatbeleid beschouwd. De gemeenteraad heeft ervoor gekozen om de eerste 8 punten van het 10 puntenplan op te nemen in het klimaatbeleidsplan. Dit houdt in:

1. Bestaande woningbouw
2. Nieuwbouw
3. Utiliteitsbouw
4. Klimaatneutrale gemeentelijke organisatie
5. Duurzame energie
6. Mobiliteit
7. Openbare verlichting
8. Voorlichting aan burgers

De punten Klimaatstraatfeest en het lidmaatschap van de vereniging Klimaatverbond zijn niet meegenomen. De overige doelen vormen de leidraad voor de hoofdstukindeling van dit klimaatbeleidsplan.

2.3 AMBITIES KLIMAATBELEID WESTSTELLINGWERF

De gemeente Weststellingwerf conformeert zich in haar energiebeleid aan de rijksdoelen: 30 % minder broeikasgassen, 20% energiebesparing en 20 % inzet van duurzame energie in 2020. De klimaatproblematiek maakt een stevig klimaatbeleid dringend noodzakelijk. Overheden moeten hierin hun verantwoordelijkheid nemen. Zij vervullen hierin een gidsrol, maar kunnen dit niet alleen bereiken. De verantwoordelijkheid moet worden gedeeld met bedrijfsleven, woningcorporaties, maatschappelijke instellingen, scholen en burgers. We moeten allemaal ons steentje bijdragen. Vandaar de subtitel van dit klimaatbeleidsplan: Samen de schouders eronder.

Ook intern is dit het adagium van het klimaat- en duurzaamheidsbeleid. Op alle beleidsterreinen van de gemeente moeten de gevolgen van duurzaamheid en energie-impact worden afgewogen. Duurzaamheid is een lastig begrip. Het betekent letterlijk volgens *Brundtland 1996* dat wat wij nu doen geen gevolgen mag hebben voor latere generaties. In de kern betekent dit dat wij allen onze verantwoordelijkheid moeten nemen voor de gevolgen voor de wereld en haar bewoners, voor Weststellingwerf en voor de wereld, voor natuur, milieu en landschap. Duurzaamheid moet leiden tot kwaliteit in de woonomgeving en tot zorgzaamheid voor mens en milieu.

Klimaat en duurzaamheid zijn verweven. Het speelt op alle terreinen van de gemeentelijke organisatie, zoals bij facilitaire zaken (koffie, lunches, schoonmaak, gebouwbeheer, kopiëren), bij personele randvoorwaarden (vergoeding reisverkeer, digitalisering, dienstfietsen), bij het inkoopbeleid (duurzaam inkopen), bij werkgelegenheid, onderwijs en sociale zaken (huursubsidie, energiesubsidie, werkgelegenheid, educatie op scholen en voor ouderen, huisvesting van zorg en onderwijs), in de openbare ruimte (mobiliteit, wegenonderhoud, groen, groenafval, reiniging) en natuurlijk bij milieubeleid.

Om heel Weststellingwerf klimaatneutraal te maken hebben we nog veel stappen te zetten. Binnen de reikwijdte van dit plan is dat niet haalbaar. Maar een stevige aanzet kunnen we de komende jaren geven. De gemeente wil de motivatie van haar inwoners en eigen medewerkers en bedrijven verbeteren door in te zetten op integrale duurzaamheid en actief een bijdrage te leveren aan duurzame ontwikkeling.

Wij stimuleren bedrijven, woningbouwverenigingen en burgers om ook hun bijdrage te leveren. Niet alleen vanuit ideële motieven voor het klimaat en de energievoorraden, maar ook omdat dit geld bespaart, wat goed is voor alle inwoners en het bedrijfsleven. Uitgangspunt is dat de gemeente geen bovenwettelijke verplichtingen zal opleggen. De medewerking van derden kan het best bereikt worden via overleg en stimulering. Bij het nemen van maatregelen binnen de

gemeentelijke verantwoordelijkheid zullen maatregelen die zich binnen de levensduur terugverdienen acceptabel zijn. Er wordt dan al die jaren energie bespaard.

2.4 SAMENWERKING

Basis voor dit plan is samenwerking tussen gemeentelijke afdelingen onderling en tussen de gemeente en haar externe partners, zoals woningcorporaties, scholen, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Met alle belangrijke actoren zal regelmatig overlegd worden over de voortgang van het klimaatbeleid en mogelijke gezamenlijke projecten.

Ieder hoofdstuk van dit klimaatbeleidsplan kan worden opgedragen aan een afdeling van de gemeente, die hiervoor een projectleider aanstelt. Met alle afdelingen zullen afspraken worden gemaakt over een taakverdeling en gezamenlijke projecten. Senter Novem heeft aangeboden om de interne samenwerking binnen de gemeente te begeleiden. Een gemeentelijk klimaatcoördinator bewaakt en coördineert het hele proces. De gemeentelijke afdelingen kunnen door de coördinator worden gesteund.

Met de buurgemeenten Ooststellingwerf en Opsterland zal inhoudelijke samenwerking gezocht worden. Ervaringen kunnen worden uitgewisseld en projecten kunnen gezamenlijk worden georganiseerd.

2.5 KLIMAATCOÖRDINATOR

Belangrijke randvoorwaarde voor het uitvoeren van klimaatacties is de aanwezigheid van een klimaatcoördinator: een spin in het web van netwerken en samenwerking, een aanjager en regisseur van processen. Degene die de voortgang van het klimaatsplan bewaakt en zorg draagt voor het opnemen van actievoorstellen in de Kadernota. Het moet een vakspecialist zijn met brede kennis van het klimaatbeleid en met een goed ontwikkeld organisatorisch vermogen. Iemand die mensen kan enthousiasmeren.

De klimaatcoördinator kan participeren in het provinciaal overleg klimaatcoördinatoren. Dit wordt gecoördineerd door Senter Novem. Hier wordt kennis en ervaring uitgewisseld en wordt informatie gegeven over subsidiekansen (o.a. van Senter Novem) en deelname aan gezamenlijke projecten. Ook wordt hier duidelijk gemaakt welke hulp en financiële steun van het Rijk of de provincie verwacht mag worden.

De eerste jaren is een fulltime coördinator wenselijk. In latere jaren kan de capaciteit wellicht worden gedeeld met de gemeenten Ooststellingwerf en/of Opsterland.

3 Bestaande woningbouw

3.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Tot 1995 speelde het energiegebruik geen rol in de bouw van woningen. Gas en elektriciteit waren goedkoop en volop aanwezig. Bij vrijwel alle woningen van vóór 1995 blijkt het zinvol om energiebesparende maatregelen te nemen. Dit levert besparingen op in het energieverbruik en dus voordelen voor de bewoners. De maatregelen betreffen onder andere het aanbrengen van spouwisolatie, vloerisolatie, het plaatsen van een HR-combiketel en HR++-glas. Dit brengt de woningen tot een energielabel B of C. De investeringskosten worden binnen een periode van 20 jaar terugverdiend, zelfs als het geld ervoor moet worden geleend. Naar verwachting kan vanaf 2015, een extra pakket maatregelen worden ingezet om tot A-label te renoveren. De energieprijzen zijn dan zo ver gestegen dat hogere investeringen ook rendabel worden.

Investering in energiebesparing kan veelal budgettair neutraal bij gelijkblijvende energieprijzen, maar levert meer op bij stijgende prijzen. Naast het financiële voordeel profiteren huishoudens van een gezonder binnenmilieu en verbeterd wooncomfort. Daarnaast stijgt de waarde van de woningen, waardoor woningeigenaren niet alleen profiteren van lagere energielasten, maar bij de verkoop van hun woning hun investering terugkrijgen. Ook levert de forse investering extra werkgelegenheid op, wat een impuls geeft aan de economie. De nu al rendabele investering in energiemaatregelen leidt tot een reductie op het aardgasverbruik in de woningen van 45% en geeft een vermindering van de jaarlijkse emissie van CO₂ van 10 megaton. Dit is 5,5% van de totale Nederlandse uitstoot van CO₂. Overigens is dat nog maar een kwart van de doelstelling.

3.2 MOGELIJKE KLIMAATMAATREGELEN BESTAANDE BOUW

3.2.1 Huurwoningen

Woningbouwverenigingen en particuliere woningbezitters die meerdere woningen verhuren, zijn op grond van de Europese Energy Performance Building Directive (EPBD) verplicht de energieprestatie van hun woningbouwbestand op 1 januari 2009 in beeld te hebben gebracht. De energieprestatie wordt uitgedrukt in een energielabel zoals deze ook al voor o.a. wasmachines en auto's geldt. Het label kent een onderverdeling van A t/m G ofwel van groen via geel en oranje naar rood.

De verwachting is dat de goedkoopste huurwoningen de laagste energieprestatie hebben. In deze woningen wonen mensen met de laagste inkomens. Zij betalen nu al ongeveer evenveel of iets minder geld aan energie als aan huur. Bij de stijgende energieprijzen zal de energierekening steeds hoger worden.

Met de woningbouwverenigingen worden prestatieafspraken gemaakt over de verbetering van de energieprestaties van het woningenbestand en over een mogelijke inzet van duurzame energie. Een nadere uitwerking van de uitvoering hiervan is gewenst. Er zal voor gewaakt worden dat de huursubsidielgrens van de bewoners niet in gevaar komt.

3.2.2 Koopwoningen

De energiebesparing door de eigenaren van koopwoningen, die voor 1995 gebouwd zijn, is even urgent als bij huurwoningen. Maar die urgentie wordt anno 2010 nog onvoldoende gevoeld. Eigenaren worden in veel projecten zoveel mogelijk ontzorgd en krijgen volledig inzicht in de kosten en de terugverdientijden. Veelal organiseren gemeenten een lening met een lage rente en kunnen de kosten binnen 10 jaar worden terugverdiend. Toch bereiken deze projecten slechts 2 % van het beoogde doel in plaats van meer dan 50%.

Zodra de energieprijzen gaan stijgen en voorbeeldprojecten de voordelen zichtbaar maken en de vooroordelen ontkrachten, zullen projecten gericht op de particuliere eigenaren gestart kunnen worden. De nieuwste lijn is om projecten straatgewijs op te pakken bij bewoners die wellicht overgehaald kunnen worden om te investeren in energiebesparing. Voor een aantal vergelijkbare huizen wordt één model-energiedoorlichting gemaakt, waarbij de besparingsopties gezamenlijk worden besproken. De renovatie kan zo veel mogelijk gezamenlijk worden uitgevoerd, wat de kosten per woning drukt. In een competitie kan de besparing zichtbaar worden gemaakt. Deze projecten werken als voorbeeld voor volgende straten die er na worden aangepakt. Een variant hiervan is mogelijk door de bewoners van koopwoningen te benaderen in straten met gemengde koop- en huurwoningen, waarbij de huurwoningen door de woningcorporatie worden gerenoveerd.

Energie label

De invoering van het energielabel voor woningen heeft niet geleid tot een groot draagvlak en voor een goede naam van dit label. Toch is het label van belang om een inschatting te kunnen maken van de maandelijkse energielasten. Wanneer de energieprijzen weer gaan stijgen, zullen deze lasten ten opzichte van de huur of hypotheek behoorlijk toenemen. De voorlichting over het label is daarom erg nuttig. Het motiveert eigenaren van koopwoningen om na te denken over

energiebesparing wanneer zij gaan verhuizen of verbouwen. Makelaars kunnen een belangrijke rol spelen in de informatievoorziening over dit label bij de verkoop van een huis.

3.2.3 Doorlichting renovatieprojecten op duurzaamheid - GPR

De VNG en het platform duurzame overheden bevelen alle gemeenten aan gebruik te maken van GPR. GPR staat voor Gemeentelijke Praktijk Richtlijnen. Het is een methodiek, ontwikkeld door Bureau W/E Adviseurs, samen met verschillende gemeenten waaronder de gemeente Tilburg, om projecten in de bestaande bouw en nieuwbouw door te lichten op energiegebruik, materiaalgebruik, gezondheid, toekomstgerichtheid en milieuaspecten. Via een rapportcijfer van 6 tot 9 kan het ambitieniveau voor duurzaam renoveren en nieuwbouw bepaald worden. De kosten zijn € 250,- (prijspeil 2009) per project bij toepassing onder leiding van een bouwtechnisch deskundige, die ervaring heeft met GPR. De eerste keren dat het wordt toegepast zal een adviseur van bureau W/E worden ingehuurd om de gemeente te begeleiden bij de toepassing. Dit leent zich voor een regionale / provinciale aanpak.

3.3 ACTIEPUNTEN

- Nadere afspraken maken met woningcorporaties over de uitvoering van de verbetering van de energieprestaties van het woningenbestand.
- Makelaars actief betrekken bij de informatievoorziening naar kopers over mogelijkheden om woningen te renoveren naar een hoger energielabel en over de subsidiemogelijkheden hiervoor.
- Een subsidieregeling opstellen voor het stimuleren van bewoner/eigenaar om maatregelen te nemen die leiden tot een betere energetische kwaliteit van de woning. Aangesloten zal worden bij projecten in het kader van het 100.000 woningenplan.
- Een licentie aanschaffen voor gebruik van GPR voor bestaande bouw en nieuwbouw
- Een subsidieregeling opstellen voor het stimuleren van bewoner/eigenaar om duurzame energie toe te gaan passen in en bij hun woning. Aangesloten kan worden bij de regeling van o.a. de gemeente Steenwijkerland voor subsidiering van energiebesparing en inzet van duurzame energie.
- Energiebewust bewonersgedrag stimuleren. Ook hier wordt aangesloten op ervaringen van gemeenten die meedoen aan het 100.000 woningenplan.
- Een deel van de bijzondere bijstand inzetten voor de aanschaf van een energiebox met energiebesparende materialen voor de lagere inkomens (tot bijvoorbeeld 115% bijstandsniveau). Wellicht is sponsoring van een energiemaatschappij mogelijk.

4 Nieuwbouw van woningen

4.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Voor de nieuwbouw van woningen geldt het Bouwbesluit op grond van de Woningwet. Dit besluit voorkomt dat projectontwikkelaars en aannemers in iedere gemeente met andere regels te maken krijgen. Het beperkt echter de beleidsruimte om eigen ambities te stellen. Dit moet nu geregeld worden in de samenwerkings- en de exploitatie-overeenkomst die gemeenten sluiten met projectontwikkelaars en architecten wanneer een bestemmingsplan wordt aangepast of een programma van eisen wordt vastgesteld.

Voor nieuwbouwprojecten geldt een Energie Prestatie Coëfficiënt (EPC). Dit geeft de mate van isolatie van een gebouw aan en houdt rekening met de vaste installaties (warmtepomp, HR-ketel, zonneboiler, climarad (CO₂ gestuurde ventilatie met voorverwarming van frisse lucht) of gebalanceerde ventilatie als ventilatiesysteem). De EPC is tot 2011 0,8. Vanaf 2011 wordt deze 0,6; in 2015 0,4 en in 2020 0,0. Dat betekent dat de woningen vanaf 2020 klimaatneutraal gebouwd worden.

4.2 MOGELIJKE KLIMAATMAATREGELEN NIEUWBOUWWONINGEN

4.2.1 Verlagen EPC

Op dit moment kan al klimaatneutraal worden gebouwd. Projectontwikkelaars en bouwerondernemingen zien echter op tegen de kosten en betwijfelen of de koper interesse heeft. In de praktijk (o.a. Seinen en Leeuwarden) blijkt echter dat een woning gerust duurder kan worden verkocht, wanneer de meerinvestering leidt tot een evenredige vermindering van de energiekosten. De kosten voor de eigenaar gaan dan zitten in het onderhoud van de installaties. Ook banken zijn steeds meer bereid een hogere hypotheek te verstrekken bij woningen waarin de energierekening aantoonbaar lager zal zijn dan gemiddeld.

In de prestatieafspraken met woningcorporaties kan worden afgesproken dat de woningcorporaties een lagere EPC realiseren, die in een hogere huur zal worden terugverdiend. Huurders moeten hierin vertrouwen opbouwen. Daarom kan gestart worden met proefprojecten. In het kader van het 100.000 woningenplan hebben de drie noordelijke provincies afgesproken dat zij een experimenteergebied worden, waarin een scherpere EPC mag worden gesteld.

4.2.2 Controle EPC

De in het Bouwbesluit of in het bouwproject vastgestelde EPC moet op de bouwplaats worden gecontroleerd. Kans op ontduiken van de verplichtingen is groot wanneer dit financiële voordelen oplevert, er veel partijen bij betrokken zijn (zoals in de bouw) en wanneer de controle achterwege

blijft. De bouwhandhavers kunnen met de bouwdirectie tevoren afspreken in welke periode bepaalde EPC maatregelen gecontroleerd kunnen worden (wanneer dit zichtbaar en herstelbaar is). De EPC maatregelen worden in de EPC berekening benoemd.

Controle van de EPC en handhaving betekent een uitbreiding van de handhavingsprioriteit. Deze ligt nu op veiligheid en constructies, maar richt zich nu ook op klimaatmaatregelen. Een extra controlebezoek zal vaak vereist zijn.

4.2.3 Realisatie ecologische woningen

De partners die betrokken zijn bij de ontwikkeling van de Lindewijk in Wolvega zijn gevraagd te kijken naar mogelijkheden om een cluster duurzame woningen in de wijk te bouwen. Hierin kunnen enkele klimaatneutrale woningen worden gerealiseerd. Voorts kan aandacht besteed worden aan waterretentie, ecologie, gezamenlijke voorzieningen e.d. Bij voorkeur worden de analyses en keuzen gemaakt samen met potentiële bewoners uit Weststellingwerf.

4.2.4 Duurzaamheid van nieuwe bouwprojecten

Bij nieuwbouwprojecten moet voldoende aandacht worden besteed aan de mogelijkheden en alternatieven om energiezuinig te bouwen en duurzame energie in te zetten. Daarom moet voor ieder project een energievisie worden opgesteld waarin de kansen en mogelijkheden worden afgewogen op haalbaarheid en kosten. Kansen op het onttrekken van warmte en koude uit de omgeving (bedrijfsterrein of bodemwarmte) kunnen worden afgewogen.

De duurzaamheidsambitie kan worden bepaald door gebruik te maken van GPR nieuwbouw. Hierin wordt aandacht gegeven aan o.a. gezondheid en toekomstgerichtheid van de bouw.

4.3 ACTIEPUNTEN

- Afspraken maken met woningcorporaties over de verbetering van de energieprestaties van hun woningbestand.
- Op de bouwplaatsen controle uitoefenen op de naleving van de vereiste EPC-maatregelen voor energiebesparing in de woningen.
- Zorgdragen dat de nieuwbouwprojecten zoveel mogelijk worden gerealiseerd volgens een EPC-norm die lager is dan landelijk vereist.
- Een energievisie en een duurzaamheidstoets uitvoeren bij ieder nieuwbouwproject.
- Er voor zorgen dat de kopers – huurders bij de verhuizing een gebruiksaanwijzing krijgen voor het onderhoud van de energiezuinige installaties en ventilatie en tips voor energiebesparend gedrag.
- De realisatie van de ecologische woningen projectmatig organiseren, samen met potentiële bewoners uit Weststellingwerf.
- Stimuleren dat nieuwbouwprojecten gebruik maken van warmte en koelte in de omgeving.

- Een subsidieregeling opstellen voor het stimuleren van bewoner/eigenaar om duurzame energie toe te gaan passen in en bij hun woning.
- Afspraken maken met woningcorporaties over toepassing van duurzame energiesystemen.

5 Utiliteitsbouw

5.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Utiliteitsbouw is de bouw van kantoren en bedrijfsgebouwen. Daarom is in dit hoofdstuk ook de eigen gemeentelijke taakstelling voor nieuwbouw en renovatie van gemeentelijke gebouwen opgenomen. De realisatie van het nieuwe gemeentehuis is hiervoor een goed voorbeeld. Het gebouw gebruikt een stuk minder energie die een vergelijkbaar gebouw met deze omvang zou gebruiken door optimale isolatie, toepassing van verwarming en koeling met gebruik van warmte-koude opslag, energiezuinige verlichting en bewegingsmelders.

Energiebesparing door bedrijven is opgenomen als apart hoofdstuk (7).

5.2 MOGELIJKE KLIMAATMAATREGELEN UTILITEITSBOUW

5.2.1 Nieuwbouw: verlagen EPC en toepassen duurzaamheidstoets

In de nieuwbouw van kantoren en bedrijven geldt, net als bij woningen, een EPC. Deze kan worden opgesteld met een energievisie die in de start van een bouwproject kan worden opgesteld door een bouwtechnisch energieadviesbureau. Zij kunnen de mogelijkheden voor een lagere EPC en de toepassing van duurzame energiesystemen doorrekenen in investeringskosten en beheerskosten. Ook hier geldt dat een hogere hypotheek of huur acceptabel is wanneer de energierekening evenredig lager is.

Net als bij woningen kan een duurzaamheidstoets worden uitgevoerd om de ambitie voor duurzaamheid te bepalen. Het gaat hierbij om een variant voor de GPR voor woningbouwprojecten.

Voor nieuwbouw van utiliteitsgebouwen geldt hetzelfde als voor woningen: de in het bouwproject vastgestelde EPC moet op de bouwplaats worden gecontroleerd. De werkwijze voor de handhaving is dezelfde als bij woningbouw.

5.2.2 Bestaande bouw: Energielabel EPA-U

Voor gemeentelijke gebouwen is het laten bepalen van het energielabel (EPA-U) en het laten zien van het resultaat sinds 2009 verplicht. Aan dit label kan een maatwerkadvies worden verbonden, waarin aanbevelingen zijn opgenomen voor energiemaatregelen, de kosten en de terugverdientijden. Op basis hiervan wordt een actieplan en een investeringsprogramma opgesteld van te nemen maatregelen om de energielabels minimaal op B of A te brengen.

Ook bedrijven en kantoren kunnen dit laten doen, bijvoorbeeld in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) of als criterium van duurzaam inkopen. Voordeel van het laten

maken van het energielabel is dat er aanbevelingen worden gegeven voor het nemen van energiebesparende maatregelen. Hoe lager het label hoe meer profijt er is om te investeren in energiebesparende maatregelen.

5.2.3 Openbare en gemeentelijke gebouwen

De gemeente kan, wanneer zij zelf opdrachtgever is, bijdragen aan voorbeeldprojecten voor klimaatneutrale utiliteitsgebouwen. Het nieuwe gemeentehuis is hiervan een goed voorbeeld. De gemeente zal voor nieuwe gebouwen een EPC hanteren die minstens 10% scherper is dan landelijk vereist. De eventueel hogere bouwkosten en de eventueel lagere exploitatielasten worden separaat aan de gemeenteraad voorgelegd.

Ook kan de gemeente een GPR-toets laten maken en streven naar minimaal een rapportcijfer 7 op de duurzaamheidsaspecten.

Voor bestaande gemeentelijke gebouwen met een label lager dan B kan een plan worden gemaakt om energiematregelen te nemen.

5.3 ACTIEPUNTEN

- Voor al haar gebouwen een EPA-U laten maken.
- Haar eigen gebouwen met een EPC bouwen die 10% lager is dan landelijk verplicht.
- Een plan opstellen om de energielabels van al haar gebouwen op A- of B-label te krijgen.
- Bij nieuwbouw en renovaties van gemeentelijk gebouwen een GPR-toets maken, waarbij gestreefd wordt naar minimaal een rapportcijfer 7 op de duurzaamheidsaspecten.
- Bedrijven stimuleren om energiescans (EPA-U) uit te laten voeren en energiebesparende maatregelen te nemen.
- Op de bouwplaatsen controle uitoefenen op de naleving van de vereiste EPC-maatregelen voor energiebesparing bij de nieuwbouw van gebouwen.

6 Klimaatneutrale gemeentelijke organisatie

6.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

De gemeente als bedrijf dient in haar energiebeleid het voorbeeld te geven voor andere bedrijven. Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen is ook voor de gemeente van belang. Het onderdeel bouwen en gebouwbeheer van de gemeentelijke gebouwen is opgenomen in hoofdstuk 5 Utiliteitsbouw. Het wagenpark is opgenomen in het hoofdstuk 9 Mobiliteit.

De gemeente wil aansluiten bij het streven van de landelijke overheid om vanaf 2015 de eigen activiteiten klimaatneutraal te maken en ondermeer 100% duurzaam in te kopen. Het convenant duurzaam inkopen van Senter Novem is in 2009 ondertekend. De inkoopcoördinator is in 2009 gestart met een eerste probleemverkenning.

6.2 MOGELIJKE KLIMAATMAATREGELEN GEMEENTELIJKE ORGANISATIE

6.2.1 Duurzaam inkopen

In het kader van het klimaatakkoord tussen het Rijk en de VNG is afgesproken dat gemeenten in 2010 75 % en vanaf 2015 100% duurzaam gaan inkopen. De door Senter Novem aangegeven criteria duurzaam inkopen worden vanaf 2012 gehanteerd. Elektriciteit wordt inmiddels al duurzaam ingekocht. Voor gas zal dit vanaf 2010 worden ingevoerd..

In 2010 wordt een scan duurzaam inkopen uitgevoerd waarmee het verbeterpotentieel in kaart wordt gebracht. Dat vormt de input voor een implementatietraject voor de inkoop. Aangesloten zal worden bij de criteria duurzaam inkopen van Senter Novem. Procesformulieren en procedures zullen worden overgenomen van het overleg Friese inkoopcoördinatoren.

In 2011 zal het implementatietraject worden geëvalueerd.

6.2.2 Duurzaamheidsparagraaf gemeentelijke besluitvorming

Duurzaamheid zal standaard worden opgenomen in de adviezen aan college en raad, als onderdeel van het integraal afwegingsproces bij gemeentelijk besluitvorming. De gevolgen van het voorstel voor het energiegebruik in de productiefase en in de beheersfase zullen helder worden gemaakt, evenals de financiële consequenties van extra energemaatregelen. Ook zal aandacht worden besteed aan de gevolgen voor de leefomgeving, gezondheid en werkgelegenheid.

6.2.3 Duurzame bedrijfsvoering

De gemeente kan in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen ook aandacht besteden aan het papierverbruik, schoonmaakartikelen en koffie, thee en lunches. Wat betreft papierverbruik zal digitaal lezen worden gestimuleerd. Printers kunnen vaak standaard worden

ingesteld op dubbelzijdig printen. Alleen wanneer dat wettelijk vereist is zullen officiële documenten enkelzijdig worden gedrukt. Schoonmaakartikelen moeten een ecolabel hebben (duurzaam inkoop). Koffie en thee kan van fair trade worden betrokken. Wanneer lunches worden besteld kunnen die biologisch worden samengesteld.

6.3 ACTIEPUNTEN

- De duurzaamheidscriteria voor duurzaam Inkopen van Senter Novem toepasbaar verklaren op de betreffende categorieën.
- 100% Groene elektriciteit inkopen.
- 100% Groen gas inkopen.
- Vanaf 2010 een duurzaamheidsparagraaf invoeren in adviezen aan het college en de gemeenteraad.
- In 2010 een duurzame bedrijfsinvoering instellen met standaard dubbelzijdig printen en inkoop van duurzame producten.
- 100% duurzaam inkopen al in 2012 als leidraad nemen voor het inkoopbeleid.

7 Bedrijven en energiebesparing

7.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Bedrijven gebruiken minstens evenveel energie voor hun productie en bedrijfsvoering als alle woningen tezamen. Zij hebben een eigen verantwoordelijkheid voor hun bedrijfsactiviteiten, maar kunnen in het gemeentebreed klimaatsplan niet onbenoemd blijven. `Samen de schouders eronder` geldt met name voor de bedrijven. Voor de bedrijven onderling en voor de bedrijven, de gemeente en de gemeenschap. Veel kan individueel gebeuren binnen ieder bedrijf apart, maar ook op bedrijfsterreinen en in samenwerking tussen bedrijven in bijvoorbeeld het parkmanagement zijn veel mogelijkheden.

7.2 MOGELIJKE KLIMAATMAATREGELEN BEDRIJVEN

7.2.1 Bestaande bouw: Energielabel EPA-U

Bedrijven en kantoren kunnen een EPA-U toets laten doen, bijvoorbeeld in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) of als criterium van duurzaam inkopen. De toets kan worden uitgebreid met een doorlichting van het energiegebruik in het productieproces. Voordeel van het laten maken van het energielabel en een energiedoorlichting is dat er aanbevelingen worden gegeven voor het nemen van energiebesparende maatregelen. Hoe lager het label hoe meer profijt er is om te investeren in energiebesparende maatregelen. Bedrijven zijn verplicht energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd korter dan 5 jaar uit te voeren.

7.2.2 Toepassen duurzaamheidstoets bij nieuwe bedrijfsvestigingen

Net als bij woningen kan een duurzaamheidstoets worden uitgevoerd om de ambitie voor duurzaamheid te bepalen. Het gaat hierbij om een nieuwe variant van de GPR.

7.2.3 Energievisie bij bedrijfsterreinen

De gemeente kan een energievisie laten opstellen voor de herstructurering van bestaande bedrijfsterreinen of bij de planontwikkeling van nieuwe bedrijfsterreinen. Dit zal gebeuren in overleg met het parkmanagement. In de energievisie wordt duidelijk gemaakt welke mogelijkheden er zijn om de vrijkomende bedrijfswarmte te gebruiken voor verwarming van hallen, kantoren en woningen in de omgeving en welke duurzame energie kan worden toegepast. Via de verruimde reikwijdte van de milieuwetgeving kunnen grotere bedrijven en instellingen in het milieuvergunningenspoor hierop worden aangesproken.

7.2.4 Platform Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

In aansluiting op het parkmanagement van een bedrijfsterrein of bij bestaande bedrijfsverenigingen kan worden getracht een platform Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) op te richten. Aansluiting (ad hoc of structureel) van het platform Lokale Agenda 21 Weststellingwerf kan worden overwogen. In het platform MVO kunnen gemeenschappelijke projecten voor energiebesparing en inzet van duurzame energie worden uitgevoerd. Ook kan een jaarlijkse prijs voor het meest duurzame bedrijf of product worden uitgereikt. Subsidies voor gezamenlijke projecten zijn via platforms meestal gemakkelijker binnen te halen. Medewerking van de Kamer van Koophandel (milieucommissie) is wellicht ook mogelijk. Aansluiting kan ook worden gezocht bij provinciale initiatieven.

7.3 ACTIEPUNTEN

- Een project opzetten met bedrijven, die een energievisie willen opstellen, waarbij energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd korter dan vijf jaar zullen worden uitgevoerd .
- Een lokale klimaatop organiseren met het bedrijfsleven (CCW, HNI, OVN en parkmanagers) en het platform LA21 om een gezamenlijk klimaatbeleid vorm te geven. Een convenant energiebesparing kan hier gesloten worden of worden gestart als nieuw project.
- Bedrijven stimuleren een platform Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in te stellen. Ook dit kan worden geïnitieerd op de klimaatop.
- Energie-uitwisseling tussen bedrijven stimuleren en het toepassen van duurzame energie bij bedrijven stimuleren.
- Een stimuleringsproject opzetten, gericht op schone en zuinige bedrijven (via een wedstrijd of prijs).
- Een energievisie opstellen bij herstructurering bedrijventerreinen de planontwikkeling van bedrijventerreinen.

8 Duurzame energie

8.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Klimaatdoelen kunnen worden gehaald door minder energie te gebruiken en door de resterende benodigde energie duurzaam op te wekken. Dit hoofdstuk richt zich op de doelstelling om in 2020 20% van de energie duurzaam op te wekken. Een gemeente kan hierin zelf participeren en het goede voorbeeld geven. Gemeenten kunnen ook ondernemers en burgers faciliteren om installaties in te richten en te exploiteren en het toepassen van duurzame energie stimuleren bij de bedrijven en bewoners. Om deze doelen te bereiken kan een gemeente overwegen om een zogenaamd duurzaam energiedienstenbedrijf op te zetten.

De doelstelling om 20% duurzame energie in Weststellingwerf op te wekken, vraagt van alle potentiële actoren een aanzienlijke inspanning. Huishoudens gebruiken, gemeten in Joules, 20% elektriciteit en 80 % gas. Voor elektriciteit kunnen op dit moment zonnepanelen, biomassa-vergisting en windmolens worden ingezet.

Zonnepanelen: 7,2 m² per woning, totaal 8 ha panelen ofwel 16 voetbalvelden.

Windenergie: voor 9000 huishoudens is één windmolen van 3 MW nodig. Het elektriciteitsgebruik van de huishoudens in Weststellingwerf is hiermee duurzaam gedekt, maar dat van bedrijven nog niet. Bedrijven gebruiken meer energie dan alle huishoudens van de gemeente. Dus om in de hele gemeente alle elektriciteit duurzaam op te wekken zijn wellicht 3 windmolens nodig.

Biomassa-vergisting: Om elektriciteit voor 9000 huishoudens te produceren uit biogas zijn 2 grote biovergisters nodig met ongeveer 100 boeren die mest aanleveren.

Gas kan worden opgewekt door bio-energie (vergisting van mest of biomassa) of worden vervangen door een warmtepomp, gebruik makend van warmte-koude opslag, of door verbranding van biomassa. Om 20 % gas te vervangen bij alleen huishoudens zijn 10 biomassa vergistingsinstallaties nodig of bij een kwart van de woningen een warmtepomp. Warmte kan ook worden betrokken van bedrijven die veel warmte over hebben, wanneer de afstand tot de afnemers korter is dan een kilometer.

8.2 MOGELIJKHEDEN DUURZAME ENERGIE

8.2.1 Windenergie

Grootschalige toepassing van windenergie in Weststellingwerf is in 2008 uitgebreid aan de orde geweest. De gemeenteraad sprak zich in meerderheid uit tegen grootschalige energieopwekking door wind. Tot 2020 is er echter geen beter alternatief voor elektriciteitsopwekking. Overwogen

wordt daarom voor om de komende jaren opnieuw een afweging te maken, waarbij de alternatieven worden vergeleken in rendementseffect en andere voor- en nadelen. De provincie Fryslân sluit windmolens uit in kwetsbare landschappen, en staat ze toe in zoekgebieden. Gezien de geluidproductie en slagschaduw moeten windmolens minimaal 400 meter van woningen af staan of 200 meter wanneer de woning proportioneel meedeelt in de winst van de windenergie (dan is het een bedrijfswoning). In het bestemmingsplan kunnen delen van de gemeente worden aangewezen als zoekgebied voor windmolens. Voorwaarde van de provincie is bovendien dat de initiatiefnemer zorg draagt voor het weghalen van een halve windmolen per geplaatste windmolen. Op die manier worden solitaire windmolens langzamerhand vervangen door windparken.

Kleine windmolens leveren slechts weinig energie. Ongeveer één huishouden kan hieruit elektriciteit winnen. Ze zijn geschikt voor plaatsing bij woningen, maar de energieproductie is laag en de aanschafkosten zijn hoog. De investering wordt veelal niet terugverdiend tijdens de levensduur.

8.2.2 Zonne-energie

Via de SDE subsidie kan de aanschaf van zonnepanelen en zonneboilers in een redelijk aantal jaar worden terugverdiend. Door het stimuleren van de vraag naar zonnepanelen en -boilers zal de efficiëntie er van kunnen toenemen en de prijs dalen. Met 30 - 40 panelen kan een huishouden in de eigen elektriciteitsbehoefte voorzien. Met zonneboilers kan warm douche- en tapwater worden opgewekt. Ook voor het bedrijfsleven biedt zonne-energie goede kansen.

8.2.3 Biomassa - verbranding

Snoeihout werd tot voor kort gecomposteerd. Een betere oplossing is om de verbrandbare delen te versnipperen en te verbranden voor energieproductie. Daarmee wordt gebruik van fossiele energie vermeden. Houtsnippers en houtpallets (geperste houtbrokjes) zijn heel geschikt voor kleinschalige toepassingen in een agrarisch of gewoon bedrijf, een zwembad of een collectieve verwarming van een gebouw.

8.2.4 Biomassa - vergisting

Mest en vochtig GFT-afval lenen zich goed voor vergisting, waarbij biogas wordt geproduceerd. Dit gas kan worden omgezet in elektriciteit in een warmtekrachtcentrale. Het wordt echter ook mogelijk om het gas zelf te injecteren in het gasleidingstelsel.

De installaties kunnen bij agrarische bedrijven worden geplaatst, maar ook kan er een bedrijfsterrein voor worden ingericht. Voor groot deel van de huidige vergistingsinstallaties is een mix nodig van mest en ander organisch materiaal, maar er komen nu ook installaties op de markt die alleen op mest werken. Hoe verser de mest, hoe meer methaan kan worden gewonnen.

Hiermee worden transportbewegingen sterk verminderd. De plaatsing van een biovergistingsinstallatie moet in het bestemmingsplan zijn toegestaan.

Gebruik van geteelde biomassa voor energieproductie (bijvoorbeeld bio-ethanol) raden wij af, omdat dit concurreert met de voedselproductie.

8.2.5 Warmtepompen

De bodem heeft op een diepte van twee meter een vaste temperatuur van circa 12 °c. Op daartoe geschikte plaatsen kan deze temperatuur via grondwater worden getransporteerd en vastgehouden. Door dit grondwater op te pompen (open systeem) of er lange buizen door te laten lopen (gesloten systeem met warmtewisseling) wordt de warmte of koude gebruikt. Voor de toepassing van bodemwarmte en koelte zijn watervoerende zandpakketten nodig in de bodem. Die zijn er niet altijd. Om de mogelijkheden in beeld te brengen kan een kanskaart worden opgesteld.

In de winter wordt het water verwarmd door het inzetten van een warmtepomp. De meest voorkomende soorten warmtepompen werken door een vloeistof bij lage temperatuur te laten verdampen en de damp bij hoge temperatuur te laten condenseren. Het geheel van verdampen, comprimeren, condenseren en expanderen vormt een gesloten kringloop. Het rondpompen van het water vergt elektriciteit, maar netto wordt meer energie geproduceerd. In de winter wordt de warmte van het grondwater gebruikt. In de zomer wordt de koelte gebruikt, zodat geen energieverslindende airconditioning nodig is. De warmte uit gebouwen wordt in de zomer afgegeven aan de bodem, waardoor het grondwater in de winter warmer is.

8.2.6 Geothermie

Op 2 km diepte in de aardbodem ligt de temperatuur tussen de 60 en 80 °c. Het benutten hiervan door het naar boven halen van deze warmte wordt steeds meer beproefd. De techniek is nog niet ver genoeg ontwikkeld voor gemeentebrede inzet, maar over 10 jaar biedt dit mogelijk perspectief.

8.2.7 Waterstof

De productie van waterstof als vervanging voor aardgas is een kansrijke ontwikkeling, waarbij echter nog veel problemen op te lossen zijn. Er zijn al bussen, o.a. in Arnhem, die op waterstofgas rijden. De techniek is nog niet ver genoeg om landelijk uitgezet te worden, maar dat komt de komende jaren dichterbij. Wij zullen de ontwikkelingen blijven volgen.

8.3 ACTIEPUNTEN

- Een kanskaart voor warmte-koudeopslag opstellen.
- Een debat organiseren over de kansen, voor- en nadelen van alternatieven voor duurzame energie. Afhankelijk van de uitkomst kan het toelaten van grotere windmolens worden heroverwogen.
- In bestemmingsplannen toepassing van kleinschalige biomassa-vergisting bij boerderijen mogelijk maken.
- Energieopwekking stimuleren door minimaal 10% inzet van zonneboilers of zonnepanelen.
- Een project opzetten voor het gebruik van restwarmte van gewone en agrarische bedrijven
- Biomassastromen in beeld brengen (plantsoenafval, GFT, RWZI-slib).
- Samen met het LTO een project `stimuleren mestvergisting` opzetten.
- Afspraken maken met initiatiefnemers en installateurs voor aantrekkelijke arrangementen voor afnemers (voorfinanciering).
- Informatie verstrekken over subsidies voor duurzame energietoepassingen.
- Zelf een subsidie of stimuleringsregeling inrichten voor duurzame energie (koppelen aan energiesubsidie voor energiebesparing in huis, naar voorbeeld van de gemeente Steenwijkerland).

9 Mobiliteit

9.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Naast de gebouwde omgeving en het bedrijfsleven is het verkeer een belangrijke gebruiker van fossiele brandstoffen. Van belang is om het energiegebruik te beperken (door vermindering van het gemotoriseerd verkeer, zuiniger motoren en zuiniger gebruik) en om brandstoffen toe te passen met een lagere milieu- en klimaatbelasting. Gestart kan worden het gemeentelijk wagenpark schoner maken en om het woon-werkverkeer per auto af te remmen. Dat scheelt ook in emissies van fijn stof. Gebruik van de fiets en (schoon) openbaar vervoer kan worden gestimuleerd. De verduurzaming van brandstoffen kan worden bevorderd. Het stimuleren van het gebruik van deelauto's vermindert de parkeerbehoefte in woonwijken (circa zeven parkeerplaatsen op één deelauto).

9.2 MOGELIJKHEDEN MOBILITEIT

9.2.1 Eigen wagenpark

Onderdeel van duurzaam inkopen is de planmatige vervanging van het eigen wagenpark. Op basis van de criteria van Senter Novem voor aanschaf en op basis van Europese normen voor bedrijfswagens kan worden gekozen voor wagens met een schone en stillere motor en/of voor materieel dat gebruik maakt van een schonere brandstof. Bij de huur van lease-auto's kan prioriteit worden gegeven aan stille, schone en zuinige auto's.

9.2.2 Schone brandstof

Tot de schone brandstoffen horen aardgas, waterstof of elektriciteit. Aardgas is schoner en vooral veiliger dan LPG omdat het via leidingen kan worden aangevoerd en nog minder supplementen bevat. Toepassing van waterstof is landelijk nog niet gebruikelijk, maar het komt eraan. Het rijden op elektrische auto's wordt door het Rijk en de provincie gestimuleerd. De provincie werkt eraan om ook in Wolvega een oplaadpunt te realiseren. De gemeente kan overwegen elektrische auto's aan te schaffen voor werk- en bedrijfsbezoeken van bestuurders en ambtenaren.

9.2.3 Fiets en OV

Dienstfietsen moeten beschikbaar zijn om ambtenaren, die met de trein naar hun werk komen, gelegenheid te geven omliggende dorpen of bedrijven te bezoeken. Op een bedrijfsterrein kan een gezamenlijke bedrijfsstalling met dienstfietsen worden geregeld. Op het station Wolvega moet een stalling komen voor de OV-fiets (kluisjessysteem). Dit is ook aantrekkelijk voor toeristen en bezoekers. Op het station moeten folders met fietsroutes en een plattegrond van de gemeente

verkrijgbaar zijn. Een specifiek op de fiets geënt fietsbeleid kan verder worden ontwikkeld (zie bijvoorbeeld suggesties van het congres fietsbeleid oktober 2009).

Dienstreizen naar steden die per trein prima bereikbaar zijn (met name langs de spoorlijn Leeuwarden - Zwolle en zuidelijker), kunnen per auto worden vergoed tegen een lagere kilometervergoeding dan gebruikelijk. Voor treinkaartjes zou dan eerste klas mogen worden gedeclareerd. Aan bedrijven zal worden gevraagd dezelfde beleidslijn te volgen.

9.2.4 Deelauto's

Er zijn meerdere bedrijven in Nederland die bereid zijn een deelauto te leveren en te onderhouden wanneer er voldoende abonnee's gevonden zijn. In een deelauto betaal je een vast bedrag per maand en een vergoeding per kilometer. Brandstofkosten kunnen worden afgetrokken van het te betalen bedrag voor de gereden kilometers. Het gebruik van een deelauto is per keer niet veel duurder dan van een eigen auto, maar bespaart in aanschaf en onderhoudskosten en beperkt het ongeremd gebruik maken van de auto. Een deelauto kan via internet worden gereserveerd. Huishoudens kunnen er vaak behoorlijk wat geld mee besparen.

9.3 ACTIEPUNTEN

- Bij uitbreiding of vervanging van het eigen wagenpark kiezen voor voertuigen die het A- of B-label hebben, mits deze voldoen aan alle functionele eisen. Eventuele budgettaire consequenties zullen aan de raad worden voorgelegd.
- Het wagenpark zoveel mogelijk elektrisch laten aandrijven.
- Het resterende deel van het wagenpark laten aandrijven door aardgas.
- Een duurzaam vervoersplan opstellen voor de eigen organisatie. Hierin kunnen de declaratieregels voor OV en auto worden uitgewerkt.
- Een cursus Het Nieuwe Rijden aanbieden aan medewerkers van de gemeente en non-profit instellingen.
- Mogelijkheid bieden aan personeelsleden om thuis te werken. Regelgeving en consequenties kunnen in een provinciebreed voorbereid programma duidelijk worden gemaakt.
- Vervoersmanagement stimuleren bij bedrijven.
- Het gebruik van het openbaar vervoer door ambtenaren te stimuleren, door gerichte declaratieregels.
- Autodelen of buurtauto's stimuleren.
- Fietsverkeer stimuleren door verbetering van fietspaden, fietsstallingen en -routes.
- De verkrijgbaarheid van alternatieve brandstoffen vergroten.

10 Openbare straatverlichting

10.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Ook in de openbare verlichting valt geld en energie te besparen. Het moment van vervanging van armaturen of de hele paal met armatuur is hét moment om over te stappen op nog zuiniger, schakelbare armaturen en lampen. Het is belangrijk niet alleen naar de techniek te kijken, maar ook naar de armaturen en het verlichtingsplan zelf: Kies het juiste verlichtingsniveau op de juiste plaats en tijd. De gemeente heeft al een goede start gemaakt bij de vervanging van de verlichting in de Martinibuurt. Deelgenomen wordt aan het provinciaal project energiebesparing openbare verlichting, waarbij het maatregelenpakket van de Taskforce verlichting wordt toegepast. Energiebesparing blijkt goed mogelijk zelfs tegen gelijkblijvende kosten. Door de lagere exploitatiekosten kan een hogere investeren worden terugverdiend. Het streven is om het energiegebruik van de openbare verlichting jaarlijks met 1,5 % te verminderen. In de Lindewijk wordt gebruik gemaakt van de nieuwste LED-verlichting.

10.2 MOGELIJKHEDEN OPENBARE VERLICHTING

10.2.1 Energiezuinige armaturen

Het aanbod van energiezuinige armaturen neemt de laatste jaren enorm toe. In het kader van de beleidsontwikkeling openbare verlichting wordt het lichtbestand doorgelicht op energiegebruik en besparingsopties. Een meerjaren vervangingsprogramma wordt opgesteld om de overgang naar energiezuinige verlichting kostenneutraal te kunnen uitvoeren.

10.3 ACTIEPUNTEN

- Energiezuinige openbare verlichting toepassen bij nieuwe aanleg.
- Innovatieve projecten ontwikkelen voor de toepassing van energiezuinige verlichting.
- Verlichting doven op momenten dat deze geen functie hebben (de schijnwerpers op het gemeentehuis om drie uur 's nachts).
- Gebruik maken van dimbare verlichting voor de perioden zonder verkeersaanbod.
- Toepassing van LED verlichting uitbreiden.

11 Communicatie en voorlichting

11.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Het betrekken van de burgers van onze gemeente bij het klimaatbeleid is van groot belang. Veel mensen steunen de beleidsdoelen van duurzaamheid en klimaatbeleid. De problematiek is echter complex. Het informeren van de burger is kansrijk wanneer deze er voor open staat, bijvoorbeeld wanneer er plannen bestaan voor een verhuizing of verbouwing. Of wanneer de kinderen thuiskomen met verhalen over energiebesparing en klimaatproblematiek.

Uit onderzoek van de DuurzaamheidMonitor blijkt dat de Nederlanders de overheid de meest aangewezen partij vinden om duurzaamheid te stimuleren. Met het uitvoeren van dit klimaatbeleidsplan willen wij het goede voorbeeld geven. Daarbij zullen we gebruik maken van campagnes als de Groene Voetstappen, de Warme Truiendag en de Week van de Vooruitgang.

11.2 MOGELIJKHEDEN COMMUNICATIE EN VOORLICHTING

11.2.1 Website

Informatie over de klimaatproblematiek en de mogelijkheden hier zelf aan te werken kan op de website van de gemeente worden geplaatst. Deze informatie hoeft de gemeente niet zelf te ontwikkelen. Via de sites van de VNG en grotere gemeenten in Friesland kan al heel veel worden gedownload en gekopieerd. In overheidsland is collegiale uitwisseling van producten erg gebruikelijk: Het zijn immers de belastingscenten van ons allemaal die voor financiering van de overheden zorgen.

11.2.2 Educatie op scholen

Natuur- en milieueducatie op scholen is van groot belang om kinderen informatie en inzicht te geven in de klimaatproblematiek en in de mogelijkheden hier zelf wat aan te doen. Landelijk wordt lesmateriaal ontwikkeld dat via de educatieve centra de scholen bereikt. Ook over het klimaat en energiegebruik zijn verschillende lessenseries beschikbaar. Om de begeleiding van scholen op dit gebied te coördineren, zal aansluiting worden gezocht bij het bestaande NME-centrum in Ooststellingwerf.

11.2.3 Landelijke acties

Aangesloten kan worden bij landelijke activiteiten die plaatselijk kunnen worden uitgevoerd. In de Week van de vooruitgang, die jaarlijks plaats vindt in oktober, wordt aandacht besteed aan mobiliteit. Hoe krijgen we de burger zo ver dat deze de auto laat staan en met de fiets naar het dorp gaat of met de trein naar bijvoorbeeld Zwolle. In deze week zijn ook activiteiten gepland die zich richten op kinderen, zoals de actie Groene Voetstappen. Hiermee wordt getracht het halen en brengen van kinderen met de auto te vervangen door de fiets of te lopen.

De Warme Truien actie vindt plaats in februari en richt zich op kinderen. Met een warme trui in de winter kan de kachel een graadje lager. Dat bespaart veel energie met een terugverdientijd van nul.

11.3 ACTIEPUNTEN

- Scholen stimuleren deel te nemen aan acties zoals Groene Voetstappen, Energy Survival, Warme Truiendag, Energieke Scholen, Check it Out, Sarah's Wereld etc.
- Niet alleen scholieren, maar ook volwassenen stimuleren om deel te nemen aan campagnes zoals de Warme Truiendag en het Klimaatstraatfeest.
- Aansluiting zoeken bij het NME-centrum Ooststellingwerf om de basisscholen in Weststellingwerf te ondersteunen bij de natuur- en milieu/educatie met nadruk op klimaat- en energielessen.
- Informatiebijeenkomsten organiseren over autodelen, energiebesparing etc.
- Op de gemeentepagina's in de krant en op de gemeentelijke website structureel ruimte reserveren voor informatie en tips over energiebesparing.
- Een periodieke energiemarkt of energiebespaarmarkt organiseren, bijvoorbeeld in aansluiting op het jaarlijkse Lindefestival.

12 Financiën

12.1 ACHTERGROND EN STAND VAN ZAKEN

Het vaststellen van een Klimaatbeleidsplan kan niet met een gesloten beurs plaatsvinden. En zeker niet wanneer het plan ambities mag bevatten en de wens om tot de beste tien gemeenten van Fryslân te behoren erbij wordt uitgesproken. Investeren in energiebesparing levert ook kostenbesparing op, maar dan alleen voor degene die de energierekening betaalt. Niet voor de gemeente die dit organiseert en regisseert.

De noodzaak om het CO₂ gehalte terug te dringen en de wereldtemperatuur met niet meer dan 2 °c te laten stijgen, loopt niet gelijk op met stijgende energieprijzen. De economie wordt door geld (winstkansen, subsidies, kredieten en lage rente) bepaald en niet door het klimaat. Er wordt van overheden daarom veel verwacht om de boodschap energiebesparing uit te dragen en alle partners mee te krijgen.

Dit kunnen de ambtenaren van Weststellingwerf er niet even bij doen. Extra aandacht voor duurzaamheid en klimaat is binnen veel werkvelden mogelijk zonder dat er overal nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd moeten worden, maar dit moet wel worden georganiseerd en begeleid. Ondersteuning door een klimaatcoördinator is daarbij noodzakelijk.

Ook het draaien van extra projecten en een verhoogde inzet van controles op bouwplaatsen voor energiematregelen kost extra tijd. Vaak is er ook extra geld nodig omdat de voorinvestering hoger ligt. Ook zullen soms specialistische bureaus moeten worden ingehuurd. De inschatting is dat een minimale aanpak van het klimaatbeleid een ton (€ 100.000, -) per jaar kost, en een meer ambitieuze aanpak twee ton.

De financiële consequenties van extra inspanningen voor het klimaat moeten jaarlijks worden afgewogen en mogelijk gemaakt in de Kadernota. Iedere afdeling wordt gevraagd dit voor de hoofdstukken op de relevante beleidsterreinen te doen. Voor de actiepunten kan een financieel plaatje worden begroot, maar dit hangt af van de beginsituatie, de meekoppel-mogelijkheden en de ambitie om een project fors of beperkt aan te pakken.

12.2 INZET KLIMAATBELEID 2010

12.2.1 Klimaatcoördinator

De inzet van een deskundige en capabele klimaatcoördinator is onontkoombare voorwaarde om het klimaatbeleid van de grond te krijgen. In paragraaf 2.5 is hierover het nodige opgemerkt. Om

het klimaatbeleid serieus aan te pakken is een fulltime of minimaal 80 % formatie noodzakelijk. 60% is ook denkbaar, mits er voor 20 – 40 % van de salariskosten aanvullend extern geld komt om voor specifieke onderdelen een externe te kunnen inhuren. Gezien de deskundigheid en organisatorische vaardigheden wordt inschaling in schaal 9 geadviseerd. Op jaarbasis kost dit € 82.000,-. Voor 2010 kan een aanstelling pas in juli gerealiseerd worden.

12.2.2 Actiepunten te starten in 2010

1. Bij nieuwe gemeentelijke bouwwerken een minimaal 10% scherpere EPC-norm toepassing te passen dan wettelijk is voorgeschreven.
2. Duurzame energie opwekken in of op openbare gebouwen (zonnepanelen, warmtekrachtkoppeling en gebruik maken van ondergrondse warmte-koude opslag).
3. Energielabels voor eigen gebouwen, met een energielabel lager dan B, minimaal 2 labels omhoog brengen.
4. Natuur- en milieueducatie invoeren op basisscholen in Weststellingwerf.
5. Het wagenpark laten rijden op milieuvriendelijke brandstof.

12.2.3 Actiepunten op te pakken door de klimaatcoördinator in 2010

Daarnaast zijn nog enkele andere actiepunten uitvoerbaar die kunnen worden gedekt uit de middelen van het Klimaatsbeleidsplan of die geen grote financiële consequenties hebben. Ze kunnen door de klimaatcoördinator samen met de betreffende afdeling worden geëntameerd:

- Een bijeenkomst organiseren samen met Senter Novem om alle afdelingen te stimuleren bij te dragen aan de uitvoering van het Klimaatbeleidsplan.
- Een klimaatop organiseren samen met het bedrijfsleven en andere partners.
- Nadere afspraken maken met woningcorporaties over de uitvoering van de verbetering van de energieprestaties van het woningenbestand.
- Makelaars actief betrekken bij de communicatie naar kopers over mogelijkheden om woningen te renoveren naar een hoger energielabel en over de subsidiemogelijkheden hiervoor.
- Oriëntatie op het gebruik van GPR voor bestaande bouw en nieuwbouw.
- Zorgdragen dat de nieuwbouwprojecten zoveel mogelijk worden gerealiseerd volgens een EPC-norm die lager is dan landelijk vereist.
- Een energievisie en een duurzaamheidstoets uitvoeren bij ieder nieuwbouwproject.
- Voor alle gemeentelijke gebouwen een EPA-U laten maken.

12.2.4 Actiepunten op te pakken door de afdelingen in 2010

- De duurzaamheidscriteria voor Duurzaam Inkopen van Senter Novem toepasbaar verklaren op de betreffende categorieën.

- 100% groene elektriciteit inkopen.
- 100% groen gas inkopen.
- Vanaf 2010 een duurzaamheidsparagraaf invoeren in adviezen aan het college en de gemeenteraad.
- Energiezuinige openbare verlichting toepassen bij nieuwe aanleg.
- Innovatieve projecten ontwikkelen voor de toepassing van energiezuinige verlichting.
- Verlichting doven op momenten dat deze geen functie hebben (de schijnwerpers op het gemeentehuis om drie uur 's nachts).
- Toepassing van LED verlichting uitbreiden.

12.3 FINANCIËLE CONSEQUENTIES 2010

• Klimaatcoördinator	€ 41.000,-
• 10% scherpere EPC	p.m.
• Actieplan Duurzame energie openbare gebouwen	€ 15.000,-
• Actieplan Energielabels minimaal 2 labels omhoog	€ 15.000,-
• Eigen wagenpark op milieuvriendelijke brandstof	p.m.
• Natuur- en milieueducatie op basisscholen	€ 15.000,-
• Vergroten draagvlak en inhuur specifieke deskundigheid	€ 10.000,-

Bovenstaande bedragen zijn deels incidenteel, deels structureel. De inzet van een klimaatcoördinator is structureel. Deze kost in 2011 het dubbele (aanstelling voor een heel jaar). Voor 2012 kan worden bezien in hoeverre de coördinator ook inzetbaar kan zijn voor Ooststellingwerf en/of Opsterland. In de praktijk moet blijken of de overige bedragen voldoende zijn voor voortzetting van de actie in latere jaren.

De p.m.-bedragen voor een scherpere EPC en het eigen wagenpark zijn extra kosten voor de investering in klimaatmaatregelen. Deze drukken op het budget van de afdeling.

De geraamde bedragen voor het actieplan duurzame energie openbare gebouwen en voor het verhogen van de energielabels zijn incidenteel en bedoeld om projectplannen of specifieke adviezen te laten opstellen.

De inhuur van diensten van het centrum voor Natuur- en Milieu-educatie in Ooststellingwerf en de post voor het vergroten van draagvlak zijn structureel. Het bedrag voor acties gericht op draagvlak kan het eerste jaar worden aangewend voor de organisatie van een klimaatop met o.a. het bedrijfsleven. In de andere jaren kan het inhuren van specifieke deskundigheid of de organisatie van een specifiek project worden gefinancierd.